

УДК 330.341.1

І.М. Єпіфанова, канд. екон. наук, доц.,
О.Л. Ільченко, бакалавр,
Одес. нац. політехн. ун-т

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПАРКИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

І.М. Єпіфанова, О.Л. Ільченко. **Технологічні парки як ефективний напрямок інноваційного розвитку держави.** Розглянуто основні тенденції і проблеми розвитку технологічних парків в Україні. Обґрунтовано доцільність їх формування в умовах розвитку ринкових відносин. Підкреслюється важливість ролі держави в регулюванні розвитку технологічних парків.

И.Н. Епифанова, О.Л. Ильченко. **Технологические парки как эффективное направление инновационного развития государства.** Рассмотрены основные тенденции и проблемы развития технологических парков в Украине. Обоснована целесообразность их формирования в условиях развития рыночных отношений. Подчеркивается важность роли государства в регулировании развития технологических парков.

I.N. Yepifanova, O.L. Ilchenko. **Technology parks as an effective line of innovative development of the state.** The main trends and problems of development of technology parks in Ukraine are considered. The appropriateness of their formation in terms of the market relations development is grounded. The importance of the state's role in regulating the development of technology parks is pointed out.

Розвиток сучасної держави значною мірою визначається наявністю та ефективністю інноваційних процесів, які обумовлюють перетворення результатів науково-дослідних робіт у нові, затребувані продукти, технології, послуги. В світі одним з найбільш ефективних механізмів реалізації такого перетворення є різні інноваційні структури і, перш за все, науково-технологічні парки.

В умовах кризи головним завданням для держави є гідне їй протистояння. Вирішити це складне завдання можливо в тому випадку, якщо країна створить потужний налагоджений механізм розробки і впровадження власних інновацій. В Україні такого механізму немає. Є лише окремі деталі — старі технологічні заділи, залишки наукових шкіл, велика наукова діаспора та ін. Але всі ці частини існують самі по собі — відсутній єдиний інноваційний контур.

Проблема економічного відставання є серйозною загрозою для держави, а подолати його можна, тільки якщо рухатися шляхом інновацій, нових технологій. Перед країною стоїть вибір — прискорена деградація та згасання або важкий і довгий шлях до зростання. Нинішня світова криза неминуче викличе нову інноваційну хвилю. Україна повинна позиціонуватися як держава з інноваційним розвитком економіки. Цей процес можна реалізувати через ефективну форму підтримки інноваційної діяльності — технологічні парки. Технопарки поєднують науко-

во-дослідні, технологічні і виробничі підприємства, забезпечують найшвидше впровадження результатів науково-дослідних і пошукових робіт, винаходів у промисловість і бізнес.

Вітчизняними авторами досліджувались перспективи розвитку технологічних парків, їх стан та проблеми, світовий та вітчизняний досвід [1, 2], інформативно-правове регулювання інноваційної діяльності технопарків в Україні [3, 4].

Для нашої держави характерна недосконалість інноваційної політики та низька результативність інноваційної діяльності, яка обумовлена відсутністю системного підходу до інноваційних процесів. Тому важливо розглянути інноваційну сутність поняття “технологічні парки”, обґрунтувати доцільність їх формування в умовах розвитку вітчизняних ринкових відносин, а також підкреслити важливість ролі держави в регулюванні даної проблеми.

Формування національної інноваційної моделі розвитку насамперед передбачає створення інноваційної інфраструктури в різних сферах економіки країни. Вітчизняна інноваційна інфраструктура представлена лише окремими типами інноваційних інститутів. Найбільш ефективною організаційно-економічною формою інтеграції науки і виробництва в усьому світі, в тому числі і в Україні, за останні роки стали територіально-виробничі та наукові комплекси — технопарки.

Технологічні парки є найбільш адаптованою організаційною формою: вони вирішують широке коло регіональних та загальнодержавних науково-технічних і соціально-економічних проблем, зазвичай мають вузьку спеціалізацію і спрямовуються на розвиток обмеженого кола наукових галузей і виробництв [3].

Такі інституції є зонами економічної активності, які поєднують потенціал університетів, науково-дослідних структур, промислових та інфраструктурних організацій. У своїй практичній діяльності вони спираються на результати наукових і технологічних досліджень і мають розгалужені зв'язки з промисловими підприємствами, дослідницькими установами як на загальнодержавному та регіональному, так і на міжнародному рівнях. Тобто завдяки цьому студенти, науковці можуть не тільки працювати над створенням нових ідей і перевіряти їх в лабораторіях, але і залучити інвесторів до створення підприємства для реалізації цих нових ідей. Зосередження на локальній території значної кількості вчених приводить до утворення живильного середовища, у якій виникає безліч ідей, винаходів і наукових концепцій

Державне регулювання економіки й інноваційних процесів, як відзначають багато вчених, є однією з важливих умов стійкого функціонування економіки [5].

Головна функція держави в умовах ринкових відносин — захист свободи особистості, власності і підприємництва. Держава повинна працювати разом з ринком.

До форм державної підтримки наукової та інноваційної діяльності відносяться [6]:

- пряме фінансування;
 - надання індивідуальним винахідникам і малим впроваджувальним підприємствам безвідсоткових банківських позик;
 - створення венчурних інноваційних фондів, що користуються значними податковими пільгами;
 - зниження державних податкових зборів для індивідуальних винахідників;
 - відстрочка сплати патентних мит за ресурсозберігаючі винаходи;
 - реалізація права на прискорену амортизацію обладнання;
 - створення мережі технопарків, технополісів тощо.
- До основних функцій державних органів в інноваційній сфері відносяться наступні [5]:
- акумулювання коштів на наукові дослідження та інновації;
 - координація інноваційної діяльності;
 - стимулювання інновацій, конкуренції в даній сфері, страхування інноваційних ризиків, введення державних санкцій за випуск застарілої продукції;
 - створення правової бази інноваційних процесів, особливо системи захисту авторських прав інноваторів та охорони інтелектуальної власності;
 - кадрове забезпечення інноваційної діяльності;
 - формування науково-інноваційної інфраструктури;

- інституційне забезпечення інноваційних процесів у галузях державного сектора;
- забезпечення соціальної та екологічної спрямованості інновацій;
- підвищення суспільного статусу інноваційної діяльності;
- регіональне регулювання інноваційних процесів;
- регулювання міжнародних аспектів інноваційних процесів.

Реальні дії органів влади часто прямо протилежні цій політиці. Реалізація режиму інноваційної діяльності, що передбачена законом України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” [7], постійно блокується. В 2005 р. із закону було вилучено основні засади спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків. Пізніший його варіант, який було прийнято в 2006 р., зі значними урізаннями режиму інноваційної діяльності виконується частково. Так і не було задіяне положення закону “Про інноваційну діяльність”, що має, на відміну від технопарківського закону, більш рамковий характер [1].

Особливістю інноваційної діяльності є великий рівень витрат при розробці інновацій, а також значні витрати і високий рівень ризику при виході інноваційної продукції на ринок. Тому у всіх без винятку країнах держава забезпечує комплекс заходів щодо підтримки інноваційної діяльності. В Україні ж така підтримка державою надається разово, а обсяги державної підтримки наукової та науково-технічної діяльності зменшуються.

У результаті такої політики держави за час незалежності України [1]:

- в 3,3 разу знизилася чисельність працівників в інноваційній сфері (у США й Західній Європі зросла в 2 рази, у Південно-Східній Азії — в 4 рази);
- в 3,5 разу знизилася кількість дослідників у галузі технічних наук, у той же час в 5,6 разу збільшилася їхня чисельність у політичних науках, в 3,5 — у юридичних;
- в 14,3 разу зменшилося освоєння нових видів техніки;
- в 4,3 разу упала (з 56 % до 13 %) частка інноваційно-активних промислових підприємств (у Росії їхня частка становить 10 %, у Польщі — 16 %, у ЄС — у середньому 60 %);
- приріст ВВП за рахунок впровадження нових технологій в Україні становить 0,7 %, тоді як у розвинених країнах цей показник досягає 60...90 %.

У цілому Україна займає у Всесвітньому рейтингу інновацій 52-е місце, а у рейтингу конкурентоспроможності — 72-е місце, що зовсім не відповідає її реальному науковому потенціалу.

Ці показники були б ще гіршими, якби в 1999 р. не були створені технопарки — єдиний реально функціонуючий в країні і жорстко контрольований державою вид інноваційної структури.

Головне питання державної науково-технічної і інноваційної політики — це реалізація власних конкурентних переваг, зміцнення позицій вітчизняних виробників на світовому ринку. Стратегічне завдання держави полягає в концентрації фінансового і інтелектуального капіталу на нових пріоритетних напрямках, створенні великих конкурентоспроможних технопарків і фінансово-промислових корпорацій — національних економічних лідерів, здатних виконати функцію локомотивів розвитку.

Для активізації інноваційної діяльності самих лише ринкових механізмів на сучасному етапі розвитку, як свідчить досвід розвинених країн з тривалою історією ринкового механізму недостатньо, необхідні цілеспрямовані регулюючі функції держави в науково-технічній сфері. Останніми роками в цьому відношенні сталися істотні зрушення, як позитивні, так і негативні.

Правові основи розвитку інноваційної діяльності в Україні складає система законодавчих і підзаконних актів, які регулюють всілякі суспільні відносини в процесі життєвого циклу інновацій, у тому числі і при створенні технопарків.

Вже в 1991 р. вперше в СНД було ухвалено закон України “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності”, який згодом, у 1998 р., було замінено законом “Про наукову і науково-технічну діяльність”. Ухвалено інші ключові закони України: “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” (2001 р.), “Про інноваційну діяльність” (2002 р.).

У 1999 р. Верховною Радою України було схвалено Концепцію науково-технологічного і інноваційного розвитку країни. Законом України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” (2003 р.) визначені стратегічні і середньострокові пріоритетні напрями іннова-

ційного розвитку суспільства, реалізація яких має здійснюватися при безпосередній участі вітчизняної науки на основі нових наукових розробок і технологій.

Перелік напрямів, що стосуються інноваційної сфери, подано в законі “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16.01.03 № 433-IV. До цих пріоритетів належать технологічні процеси для базових галузей економіки, авіаційна, ракетно-космічна техніка, технології спеціального призначення, техніка і технології для агропромислового сектора, розробка функціональних і конструкційних матеріалів. Для реалізації положень цього закону в квітні 2004 р. було ухвалено закон України “Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій”.

З метою стимулювання інновацій і впровадження наукових результатів у виробництво, апробації механізмів підтримки реалізації результатів досліджень у 1997 р. ухвалено закон України “Про спеціальну економічну зону “Яворів” і створено технологічний парк “Яворів”.

У 1999 р. ухвалено закон України “Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу “Курортполіс “Трускавець” і створено перший і поки що єдиний в Україні технополіс. Того ж 1999 р. ухвалено закон України “Про спеціальний режим інвестиційної і інноваційної діяльності технологічних парків”, згідно з яким діє вісім технологічних парків, а з 1 січня 2005 р. до них додасться ще 7 технопарків. Досвід роботи технологічних парків показав, що вони є чи не єдиним механізмом інноваційної діяльності, що ефективно діє.

Починаючи з 1992 р. прийнято також низку законів, що регламентують правову охорону інтелектуальної власності, науково-технічної інформації, наукової і науково-технічної експертизи, вищої освіти, майнову діяльність Національної академії наук України.

Зазначаючи роль держави в інноваційному розвитку країни, необхідно розрізняти два поняття, далеко не завжди тотожні. Це державна ідеологія і державна політика [1].

Державна ідеологія — це розробка тієї чи іншої концепції розвитку, конкретних моделей, що регламентують і стимулюють (в нашому випадку) науково-технічну і інноваційну діяльність.

Державна політика — це комплекс рішень і дій, що забезпечують практичну реалізацію задумів.

Державна ідеологія України передбачає як один з основних пріоритетів інноваційний шлях соціально-економічного і науково-технічного розвитку суспільства. Програма дії Кабінету міністрів України, прийнята на початку 2005 р., також передбачає орієнтацію на нові технологічні уклади, модернізацію і переоснащення основних фондів на основі інновацій, проведення протекціоністської політики відносно вітчизняного товаровиробника.

Гірше справа йде з другим напрямом діяльності держави — державною політикою щодо науково-технічної і інноваційної діяльності, із забезпеченням практичної реалізації законодавчої бази. Тут, задекларувавши крок вперед, роблять два кроки назад.

Верховна Рада, прийнявши влітку 2004 р. постанову “Про дотримання законодавства про розвиток науково-технічного потенціалу і інноваційної діяльності в Україні”, де міститься рекомендація “відмовитися від практики припинення норм чинних законів про пільгове оподаткування наукової і інноваційної діяльності”, тут же ухвалює закон “Про внесення змін до Державного бюджету України 2004 року”, де накладається мораторій на всі пільгові статті законів “Про інноваційну діяльність” і “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків”. Таким чином, новий на той час уряд України, задекларувавши в програмі своєї діяльності намір активної підтримки інноваційної діяльності, тут же проводить через Верховну Раду закон, яким взагалі анулюються всі пільги інноваційних законів, практично позбавляють технопарки економічної основи їхньої діяльності.

Пізніше, у 2006 р., було підготовлено і прийнято нову редакцію закону про технопарки із значно урізаними заходами державної підтримки. Але і цей закон виконується далеко не повністю, що поставило технопарки на грань існування.

Реальні умови української економіки на момент створення технопарків (та і зараз) виключали можливість використання державою методів прямої фінансової підтримки. Тому було прийнято рішення використовувати непрямі методи, тобто різні форми податкових та митних пільг і преференцій.

Створення мережі українських технопарків відбувається в умовах ринку науково-технічної продукції, що формується під впливом низки несприятливих чинників, найважливішими з яких:

- обмежений попит на інноваційні пропозиції всередині країни;
- низька платоспроможність вітчизняних споживачів нової техніки;
- обмежені можливості фінансування інноваційної діяльності з державного бюджету;
- відсутність зацікавленості фінансових і банківсько-кредитних систем у підтримці інноваційних проєктів;

— наявність конкуренції на внутрішніх ринках з боку західних фірм-розробників технологій, виробників і постачальників матеріалів, устаткування й технологій у цілому;

— прагнення західних замовників без скільки-небудь істотних інвестицій комерціалізувати в своїх інтересах наявний науковий потенціал, в першу чергу з технологій подвійного призначення;

— політична нестабільність в країні.

Фінансова (і відповідно економічна) криза, що вибухнула останнім часом, тільки загострила несприятливі чинники інноваційної діяльності в країні.

На сьогодні в законі “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків” нараховується 16 технопарків, із яких дійсно працюють 8.

З 2005 р. обсяги випуску інноваційної продукції в рамках спецрежиму почали і продовжують дотепер загрозово знижуватися. Основних причин три [1]:

— недотримання чинного законодавства і постійна його зміна, що веде до погіршення умов роботи технопарків. І це незважаючи на наявність в законі статті, що забороняє такі зміни;

— протягом 2005, 2006 та практично всього 2007 р. не було прийнято жодного нового проєкту технопарків (рис. 1). Лише наприкінці 2007 р. було прийнято два проєкти. Трохи активізувалася ця робота 2008 р. (6 проєктів) тільки завдяки наполегливості співробітників Департаменту інновацій МОН. Блокувалося прийняття навіть явно інноваційних проєктів. Так, проєкт технопарку Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона зі зварювання м'яких тканин (перше в світі високочастотне зварювання м'яких живих тканин людини, американські фахівці назвали цей проєкт “проривом в хірургію ХХІ століття”), що здобув світове визнання, замість встановлених трьох місяців розглядався понад рік і був прийнятий наприкінці 2004 р. лише після того, як колектив авторів одержав Державну премію. Причому чергова зміна законодавства не дозволила профінансувати цей надзвичайно важливий проєкт за рахунок коштів спецрахунку технопарку, як було передбачено його бізнес-планом. Коштів не було виділено ні Мінфіном, ні Держінвестиціями, ні Міністерством охорони здоров'я.

— починаючи з 2005 р. різко скорочувалася і дотепер практично зведена до нуля державна підтримка проєктів технопарків (рис. 2).

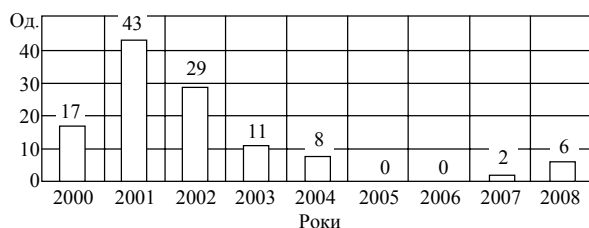

Рис. 1. Прийнято проєктів технопарків

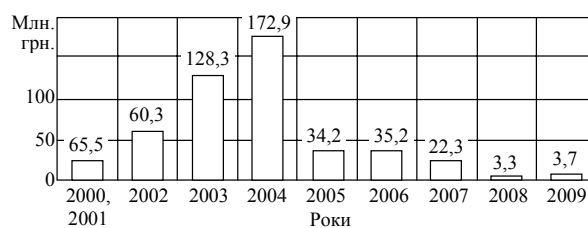

Рис. 2. Обсяг державної підтримки технопарків

Представлені діаграми ще раз свідчать про те, що доводиться шкодувати, що внаслідок змін законодавства (повного виключення з нього будь-яких заходів державної підтримки інноваційної діяльності), а також внаслідок широкої кампанії витиснення технопарків з економічного й громадського життя країни, умов діяльності технопарків було різко погіршено. Протягом 2005, 2006 і практично всього 2007 р. не було прийнято жодного нового проєкту технопарків.

Технологічні парки — єдина в Україні діюча інноваційна структура, яка виконує інноваційні проєкти, впроваджує наукоємні розробки, високі технології та забезпечує промисловий випуск конкурентоспроможної на світовому ринку продукції. Припинення виконання ними ін-

новаційних проектів може призвести до зниження конкурентоспроможності держави, зниження інноваційної активності, недовіри інвесторів, скорочення робочих місць [4].

Особливого значення відновлення нормальної роботи технопарків набуває в умовах нинішньої економічної і фінансової кризи, коли потрібно оперативно перебудувати свої методи роботи, оновлювати продукцію, шукати нові ринки — саме те, що входить до поняття “інноваційний шлях розвитку”. Тому з особливою гостротою зараз встає необхідність не гальмувати технопарки, а забезпечити відновлення і подальший розвиток їхньої діяльності. Головна ідея — “криза указує шляхи для зростання”. Віддаючи належне згубності періодичних криз, необхідно орієнтуватися на неминуче подальше зростання, основи для якого необхідно створювати вже з перших днів кризи (а в нашому разі необхідно було створювати ще задовго до кризи).

До оперативних заходів щодо стабільного розвитку технопарків, які необхідно забезпечити в найкоротший термін, належить вимога безумовного виконання положень чинного закону України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”, у тому числі відновлення вексельної форми оплати митного ПДВ.

Для кардинальної зміни ситуації необхідно відновити нормативно-законодавчу базу створення й функціонування технопарків, що успішно діяла в 2000...2004 рр., і передбачити такі заходи державної підтримки:

- звільнення від податку на прибуток;
- звільнення від податку на додану вартість;
- звільнення від сплати ввізного мита;
- звільнення від сплати ПДВ при імпорті товарів;
- кошти, отримані в іноземній валюті від реалізації продукції, не підлягають обов’язковому продажу;
- розрахунки за експортно-імпортними операціями проводяться у строк до 180 календарних днів;
- прискорена амортизація основних фондів.

Виконання запропонованих заходів дозволить не тільки зберегти вітчизняні технопарки, але й забезпечити показники, наведені в таблиці [1].

Техніко-економічні показники технопарків

Показник	2000...2004 рр.	2005...2008 рр.	2010...2015 рр. (прогноз)
Прийнято проектів	108	8	60
Реалізовано ІП, всього, млн. грн.	3797	10540	15000
— у т.ч. в рамках спецрежиму	3797	4220	6000
Постачання на експорт, млн. грн.	594	1130	1500
Частка технопарків в інноваційній продукції промисловості, %	6,5	6,3	12
Створено робочих місць	2357	889	2500
Обсяг держпідтримки, млн. грн.	383	96	500
Відрахування до бюджету, млн. грн.	245	648	1000

Гарантією досягнення цих рубежів є накопичений технопарками досвід, як позитивний, так і негативний, наявність колективів спеціалістів, які пройшли непросту школу і на ділі довели свою професійну спроможність високою ефективністю створених ними технопарків, результатами роботи технопарків в 2000...2004 рр.

Література

1. Мазур, О.А. Технологічні парки. Світовий та український досвід / О.А. Мазур, В.С. Шовкалюк. — К.: Прок-Бизнес, 2009. — 70 с.

2. Покотилова, В.І. Технологічні парки України: стан, проблеми, перспективи розвитку / В.І. Покотилова // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 19. — С. 21 — 23.
3. Васильєва, Н.В. Нормативно-правове регулювання інноваційної діяльності технопарків в Україні / Н.В. Васильєва // Інвестиції: практика та досвід. — 2008. — № 14. — С. 21 — 23.
4. Туташинський, В.І. Технологічні парки України: результати роботи та проблеми діяльності / В.І. Туташинський // Наука та інновації. — 2005. — № 2. — С. 101 — 108.
5. Фатхутдинов, Р.А. Инновационный менеджмент: учеб. для вузов / Р.А. Фатхутдинов. — 6-е изд. — СПб.: Питер, 2008. — 448 с.
6. Инновационный менеджмент: учеб. / С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др. — М.: ЮНИТИ, 1997. — 75 с.
7. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: закон України від 16 лип. 1999 р. № 991-XIV // Відом. Верхов. Ради України. — 1999. — № 40. — Ст. 363.

Рецензент канд. екон. наук, проф. Одес. нац. політехн. ун-ту Поповенко Н.С.

Надійшла до редакції 12 квітня 2010 р.